

ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИ

А.К.Тичина

(доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статтє рассматриваются основные аспекты влияния образования на социализацию личности.

The article examines the main aspects of the impact of education on the socialization of the individual.

Соціалізація – це процес засвоєння людиною певної системи знань, норм поведінки і цінностей, які дозволяють їй бути повноцінним членом суспільства. Іншими словами – це процес входження людини у світ суспільних відносин. Від стану соціалізації залежить стабільність суспільства та здатність його до розвитку. Соціалізація людини відбувається, як відомо, під впливом цілеспрямованих чинників (ідеологія, право, політика, освіта, виховання і т. д.) та чинників нерегульованих, спонтанних (звичаї, обряди, традиції, етика, мораль тощо). Інтегруючий показник соціалізації – стан суспільної свідомості людей, яка є носієм інформації про будову світу та життя людини. Сутність соціалізації можна зрозуміти за умови, коли особистість розглядається одночасно як об'єкт і суб'єкт соціального впливу.

В ході цього процесу формуються соціальні якості людини: цінності, знання, культура, звички, уміння, норми поведінки. Проходить складний процес осуспільнення природних якостей людини, перетворення суспільного середовища у власне «Я».

Соціалізація відбувається на рівні індивіда, малих соціальних груп, великих соціальних груп, спільностей і організацій, суспільства в цілому. Неконтрольована поведінка людини переводиться в організовану діяльність шляхом інституціалізації. До основних соціальних інститутів (форма організованої діяльності людей) відноситься сім'я, політика, економіка, освіта, релігія, наука, ідеологія і т.д. Саме в цих інститутах визначаються і фіксуються норми поведінки, статуси і ролі, санкції.

В процесі спілкування людина, оцінюючи інших людей, речі, явища природи і суспільства, майже завжди вдається до протиставлень: «добре – погано», «корисно – шкідливо», «зрозуміло – не зрозуміло», «приємно – неприємно», «прекрасне – потворне», «справедливо – несправедливо» тощо.

Якщо у спілкуванні переважають відносини співробітництва, координації, дружби, жертвності над відносинами ізоляції, конфронтації, ворожості, таке суспільство здатне до стабільності і розвитку.

Кожна людина народжується для того, щоб творити добро, жити в гармонії з природою, множити матеріальні та духовні блага, формувати справедливі суспільні відносини. Але, на жаль, не завжди і скрізь так буває. Деякі люди заради користолюбних інтересів ігнорують соціальну справедливість, стають на шлях аморального і навіть злочинного життя. А тому, суспільство, його інститути мусять утверджувати і плекати ті норми поведінки і цінності, які зумовлені насамперед суспільними потребами, здійснювати задля цього суспільний контроль та необхідні санкції.

Регулювання процесів соціалізації стосується перш за все загальнооб'язкових норм поведінки і не може охоплювати всіх проявів (стихійних, спонтанних) суспільного життя, всіх намагань обійти вимоги закону.

Тут до послуг повинні стати мораль, традиції, обряди тощо. Якщо до порушників законодавчих норм держава вживає заходи аж до кримінальної відповідальності, то «моральні злочинці» почувують себе надто вільно. Серед заходів, спрямованих на повне оздоровлення суспільства, неабияку роль міг би відіграти моральний кодекс.

Серед цілеспрямованих чинників соціалізації людини особливе місце посідає освіта. Це базовий інститут соціалізації, який виконує функції генератора ідей, передачі, засвоєння, збереження знань і соціального досвіду. Важливими компонентами освіти є навчання та виховання, які діють на особу в тих чи інших вікових параметрах протягом усього життя. На початкових етапах соціалізації ці компоненти провідні і визначальні. Крім вищезазначених соціальних функцій, освіта сприяє соціальній мобільності особи (зміна соціального статусу, перехід від одного до іншого виду діяльності), формуванню інтелігенції – генератора ідей.

Водночас освіта не тільки множить інтелектуальний потенціал нації, але й є фундаментальною основою здійснення людиною громадянських, політичних, економічних і культурних уподобань.

Освіта може здійснювати функції соціалізації, якщо в її основі лежатимуть загальнолюдські цінності: гуманізм, патріотизм, демократія, мир і дружба між народами, згода національних і релігійних спільностей, працелюбність, повага до національної та світової культури.

Освіта – живий організм, який потребує постійного реформування.

Не будемо вдаватися до складних питань реформування освіти, нагадаємо те, що є очевидним. Комерціалізація освіти призвела до потурання соціальної справедливості, хабарництва, різкого зниження якості навчання. Успіхи тих, хто навчається, частенько визначаються не старанністю і талантом, а вмiстом батьківського гаманця. Уряд намагається реформувати освіту, але часто починає не з того кінця. Замість того, щоб поліпшити насамперед зміст освіти, замінюємо п'ятибальну систему оцінювання знань на дванадцятибальну, довільно, без підготовки міняємо терміни навчання, вводимо дошкільне навчання.

При цьому забуваємо, що основою постійного реформування освіти має бути вчитель. Пора сказати собі правду і визнати, що наш учительський корпус далеко не завжди відповідає новим вимогам. Розпочалося це ще у 60-ті роки минулого століття. Під впливом науково-технічної революції технічні та фізико-математичні ВНЗ охопили навчанням кращих випускників середніх шкіл, а педагогічним навчальним закладам дісталися ті, хто не зміг здолати екзаменаційних вимог престижних вищих навчальних закладів. Хочемо мати цивілізоване суспільство, помножити в перспективі інтелектуальні можливості нашого громадянства, слід забезпечити престижність педагогічної праці, дати вчителю та викладачеві педагогічних університетів високу заробітну плату, створити їм належні умови праці. За таких умов у педагогічні університети підуть кращі випускники, кращі викладачі. Зловісне коло – будь-який учитель, будь-який викладач, будь-який випускник – буде розірвано.

Сьогодні, на жаль, вища освіта стає модою – диплом будь-якою ціною, не задля праці, а задля гонору. Це марна витрата коштів, яка доповнюється величезними моральними втратами. Незапитана суспільством людина з вищою освітою шукає собі місце поза фахом, не хоче, як кажуть, «копати глибше і кидати подальше».

Наша середня і вища освіта сьогодні елементарно не впорядкована, а тому не піддається реформуванню, не сприяє достатньою мірою соціалізації особи.

Чи може Україна кадрово і матеріально забезпечити належну роботу 881 вищого навчального закладу (в т.ч. 240 – III – IV рівня акредитації)? Для порівняння скажемо: у Франції 63 млн. мешканців – 41 університет, в Італії 60 млн. мешканців – 65 університетів. Університети України підпорядковані 26 різним міністерствам. У разі більше готуємо юристів, економістів, і в той же час не вистачає інженерних працівників, фахівців середньої ланки, кваліфікованих робітників. З року в рік падає якість знань. Серед випускників ВНЗ зростає чисельність тих, хто «щось знає, але нічого не вмiє».

Еліта суспільства інтенсивно поповнюється людьми з вищою освітою, які не знають минулого, туманно уявляють сьогодення, а тим більше майбутнє.

Значення соціалізації різко зростає під час важливих соціальних зрушень. У таких умовах відбувається відчуження значної частини населення від влади. У відповідь офіційні соціальні інститути вдаються до правових санкцій, адміністративного ресурсу, морального осуду тощо. Всі ці та інші заходи можуть давати позитивні наслідки тільки за умов цінування та розуміння людиною тих реформ, які стали необхідними. Це повною мірою стосується і реформування системи освіти. Для піднесення ролі освіти в соціалізації особи, на нашу думку, слід здійснити такі першочергові заходи: рівень гуманітарних і професійних знань випускників ВНЗ узгодити з європейськими та світовими стандартами; визначити та запровадити в життя критерії входження людини у громадянське суспільство та ринкову економіку; забезпечити принцип соціальної справедливості в роботі освітніх закладів; краще підпорядковувати освітні цінності суспільним потребам; фіксовані освітніми інститутами цінності і норми поведінки доповнити моральним кодексом.

1. Баранов А.В. Социология и перестройка //Постижение. – М., 1989.
2. Врублевський В. Труд на рубеже третього тысячелетия. – К., 1989.
3. Головаха Е.І., Панина Н.В. Тенденції розвитку українського суспільства (1994-1997 рр.). – К., 1998.
4. Гурова Р.Г. Социологические проблемы воспитания. – М., 1991.
5. Доповiдь Міністра освіти і науки України «Мета реформ у вищій школі – якість і доступність освіти» (2 квітня 2009 р.).
6. Лузан А.А. Политическая жизнь общества. Вопросы теории. – К., 1989.
7. Москаленко В.В. Социализация личности (философский аспект). – К., 1986.
8. НТП и творческий потенциал человека. – К., 1988.
9. Развитие образования в Украине. – К., 1992.
10. Яковлев В.П. Социальное время. – Ростов-на-Дону, 1988.